

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи

О.Б. Жильцов
2018 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

для студентів
Спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
Освітнього рівня: першого (бакалаврського)
Освітньої програми
025.00.03 Інструментальне виконавство (фортепіано)
025.00.04 Інструментальне виконавство
(оркестрові струнні, народні, духові та ударні інструменти)

Київ - 2018

Розробник:

Економова Ольга Серафимівна, старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Гаркуша Людмила Іванівна, старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Викладачі: **Економова О.С.** старший викладач, **Гаркуша Л.І.** старший викладач, **Свириденко Н. С.**, професор, **Ляшенко О. Д.** доцент, **Соболь Н. В.**, старший викладач, **Романенко А. Р.** доцент, **Беренбейн І. С.** доцент, **Бутенко Т. М.** старший викладач, **Стрельченко К. М.** доцент, **Цимбал К.О.** старший викладач - кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності

Протокол від 05.08 2018 року № 10

Завідувач кафедри _____ (Т. Б. Каблова)
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи)

025.00.03 Інструментальне виконавство (фортепіано)

025.00.04 Інструментальне виконавства (орекстрові струнні, народні, духові та ударні інструменти)

(назва освітньої програми)

8.08.2018 р.

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми

(керівник проектної групи) _____ (О. М.Олексюк)
(підпис)

на 20__ / __ Робочу програму перевірено

__ . __ . 2018 р.

Заступник директора _____ (А.О. Таранник)
(підпис)

__ . __ . 2018 р.

Пролонговано:

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

1. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
Вид дисципліни	<i>Нормативна</i>	
Мова викладання, навчання та оцінювання	<i>Українська</i>	
Загальний обсяг кредитів/ годин	<i>2/120</i>	
Курс	<i>2</i>	
Семестр	<i>3</i>	<i>4</i>
Кількість змістових модулів за розподілом:	<i>4</i>	
Обсяг кредитів	<i>2</i>	<i>2</i>
Обсяг годин, у тому числі:		
Аудиторні	<i>14 годин</i>	<i>14 годин</i>
Модульний контроль	<i>2 години</i>	<i>2 години</i>
Семестровий контроль	-	-
Самостійна робота	<i>14 годин</i>	<i>14 годин</i>
Форма семестрового контролю	-	-

2. Мета курсу - опанування студентом навичок гри на другому (додатковому) музичному інструменті, який можна застосовувати у навчальному процесі та майбутній музично-педагогічній діяльності

Основні завдання навчального курсу:

- опанування студентом техніки гри на додатковому музичному інструменті та подальший її розвиток;
- оволодіння інтерпретаційними вміннями та засвоєння методів роботи над музичним твором;
- розвиток музичних здібностей студентів (музичний слух, музична пам'ять, відчуття метро-ритму тощо);
- розвиток навичок читання нот з аркуша, гри нескладних творів на слух, акомпанування, транспонування тощо;
- формування сценічної культури та артистизму;

Форми роботи – лабораторні, практичні заняття, самостійна робота студентів, консультації викладача.

Засоби навчання – аудіо-, відеоматеріали, підручники і навчальні посібники, нотні збірки, методичні рекомендації і вказівки.

Формою контролю знань та вмінь студентів з курсу «Додатковий музичний інструмент» є модульні контрольні роботи (3 та 4 семестр).

Завдання навчальної дисципліни - виховання ряду компетентностей студента, зокрема:

інтегральна (комплексна інтеграція знань, умінь і навичок із таких фахових дисциплін: спеціальний музичний інструмент, теорія та історія музики, спрямована на розвиток особистості, здатність до творчої самореалізації у сфері музичного мистецтва);

комунікативна (здатність до міжособистісного спілкування, емоційної стабільності, толерантності, здатність працювати у команді, вільне володіння українською мовою, здатність до професійного спілкування іноземною мовою);

самоосвітня (здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу ;та самореалізацію);

інформаційна (здатність до самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел, необхідної для навчальної і педагогічної діяльності, здатність до ефективного використання інформаційних технологій у соціальній та професійній діяльності);

Фахові:

музично-теоретична (здатність застосовувати базові знання провідних музично-теоретичних систем та концепцій, історичних та культурологічних процесів розвитку музичного мистецтва у музикознавчій, виконавській та педагогічній діяльності);

Спеціальні:

інструментально-виконавська (здатність здійснювати виконавську діяльність на базі професійних знань та навичок гри на музичному інструменті, оркестрової та ансамблевої гри, репетиційної роботи та концертних виступів);

3.Програмні результати навчання

– Здатність до міжособистісного спілкування, емоційної стабільності, толерантності. Здатність працювати в команді (музично-творчому колективі). Вільне володіння українською мовою відповідно до норм культури мовлення, основами спілкування іноземними мовами;

– Володіння методами та навичками сольного виконання, оркестрової та ансамблевої гри, репетиційної роботи та концертних виступів.

–Здатність застосовувати теоретичні знання та навички в процесі педагогічної діяльності, використовувати базові методи та прийоми викладання гри на інструменті.

- Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.

Результати навчання за дисципліною

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- вільно володіти музичним інструментом, уміти використовувати його у концертно-виконавській діяльності; мати навички читання нот з аркуша, транспонування, добору музики на слух; володіти методами навчання гри на

музичних інструментах; бути здатним організувати інструментальне музикування школярів у початкових мистецьких навчальних закладах;

- мати ціннісно орієнтовану позицію; загальнокультурну ерудицію, світогляд; розуміти сутність і соціальну значущість майбутньої професії; бути здатним до збереження національних духовних традицій;
- уміти самостійного вишукувати та обробляти інформацію з різних джерел для розгляду конкретних питань; мати здатність до ефективного використання інформаційних ресурсів мережі Інтернет, які містять текстовий, аудіо- та відеоматеріал, для професійної діяльності;
- бути готовим до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямовувати свої вміння на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію у фаховій діяльності; прагнути до особистісно-професійного лідерства та успіху.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

№ з/п	Назви теоретичних/практичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Практичні заняття	Семестровий контроль	Самостійна робота	Модульний контроль
Змістовий модуль 1								
Основні компоненти практичної та технічної підготовки								
3.1	Музична мова як основа виконавської діяльності студента	14	7		7		7	
3.2	Засоби виразності музичної мови	14	7		7		7	
	МКР	2						2
	Разом	30	14		14		14	2
Змістовий модуль 2								
Педагогічно-виконавське спрямування програмового матеріалу								
4.1	Формування творчого підходу до виконуваних творів	14	7		7		7	
4.2	Художньо-звуковий задум композитора та шляхи його реалізації	14	7		7		7	
	МКР	2						2
	Разом	30	14		14		14	2
	Разом за IV курс	60	28		28		28	4

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Змістовий модуль 1

Музична мова як основа виконавської діяльності інструменталіста

Тема 1.1. Етапи роботи над музичним твором

Цілісні та поетапні типи роботи над музичними творами. Мішані типи роботи. Вивчення більш глибоких за змістом та більш складних за формою і фактурою творів. Інтонаційна виразність. Єдність мелодії та супроводу. Різні типи мелодії. Фразування. Контраст звуковий, артикуляційний, динамічний, тембровий.

Література: 1 – 5.

Додаткова література: 1 – 7.

Тема 1.2. Засоби виразності музичної мови

Мелодія мистецтва «співу» на інструменті. Відчуття і визначення єдиної ритмічної пульсації. Типові помилки відтворення ритму. Оволодіння вміннями якісного звуковидобування, штриха, динаміки, фразування. Виконання музичних творів, різних за стилем, змістом, характером.

Література: 1 – 5.

Додаткова література: 1 – 7.

Змістовий модуль 2

Педагогічно-виконавське спрямування програмового матеріалу

2.1. Формування творчого підходу до виконуваних творів

Аналіз стильових особливостей виконання всієї програми. Відчуття динамічної, ритмічної та художньої цілісності творів. Характеристика рис кожного музичного твору. Визначення інтонаційної, динамічної, ритмічної функцій. Закріплення навичок кантиленного звуковидобування. Формування виконавських навичок у п'єсах шкільного репертуару (слухання 1-4 класи). Художньо-виразне виконання творів слухання у відповідності до стилю.

Література: 1 – 5.

Додаткова література: 1 – 7.

2.2. Художньо-звуковий задум композитора та шляхи його реалізації

Інтерпретаційна модель художнього твору. Емоційно-образний зміст музичного твору. Драматургія та архітектоніка музичних творів. Засоби реалізації інтерпретаційної моделі музичного твору. Формування виконавських навичок.

Література: 1 – 5.

Додаткова література: 1 – 7.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лабораторних занять	1	14	14	14	14
Лабораторна робота	10	14	140	14	140
Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10
Контрольне модульне прослуховування	25	1	25	1	25
Разом		-	189		189
Максимальна кількість балів		378			
Розрахунок кофіцієнта					

6.2.ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

№	Зміст завдання	К-сть годин	Література	Академічний контроль	Бали
1.	Тема 3.1. Провідна роль слухової сфери. Методи навчання гри по слуху. Навички ритмової та мелодійної імпровізації. Створення власної виконавської концепції та шляхи формування виконавського задуму. Єдність смислових та динамічних кульмінацій.	7	Нотна література	Прослуховування	5
2.	Тема 3.2. Поліфонія: побудова структури тем, відповіді та протиставлення у поліфонічних творах. Розвиток поліфонічного слуху: вміння почути самостійність і виразність кожного голосу.	7	Нотна література	Прослуховування	5
3.	Тема 4.1. Аналіз стильових особливостей виконання всієї програми. Закріплення навичок кантиленного звуковидобування. Формування виконавських навичок у п'єсах шкільного репертуару (слухання 1-4 класи). Художньо-виразне виконання творів слухання у відповідності до стилю.	7	Нотна література	Прослуховування	5
4.	Тема 4.2. Інтерпретаційна модель художнього твору. Емоційно-образний зміст музичного твору. Драматургія та архітектоніка музичних творів. Засоби реалізації інтерпретаційної моделі музичного твору. Формування виконавських навичок.	7	Нотна література	Прослуховування	5
Усього		28			20

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

№	Модульна контрольна робота 1	Критерії оцінювання		Бали
1.	<i>Практичне виконання 2 творів малої форми</i>	своєчасність виконання	1	5
		повний обсяг виконання	1	
		якість виконання	1	
		креативний підхід	1	
		ініціативність	1	
5.	<i>Дотримання основних етапів вивчення п'єс кантиленного та віртуозного характеру</i>			8
6.	<i>Опанування виконавських виражальних засобів</i>			6
7.	<i>Реалізація художнього задуму</i>			6
Максимальна кількість балів				25
№	Модульна контрольна робота 2	Критерії оцінювання		Бали
1.	<i>Практичне виконання фортепіанних п'єс різних за жанрами та стилями</i>	своєчасність виконання	1	8
		повний обсяг виконання	1	
		якість виконання	1	
		креативний підхід	1	
		ініціативність	1	
11.	<i>Відкрите прослуховування: реалізація виконавського задуму при виконанні п'єс шкільного репертуару</i>			8
12.	<i>Робота над звуковими особливостями різнохарактерних творів</i>			9
Максимальна кількість балів				25
Усього				50

6.6. Шкала відповідності оцінок.

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100 - 90
Дуже добре	82 – 89
Добре	75 - 81
Задовільно	69 – 74
Достатньо	60 - 68
Незадовільно	0 - 59

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «ДОДАТКОВИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

Разом – 60 год. Аудиторні (практичні) заняття – 28 год. Самостійна робота – 28 год.
Модульний контроль – 4 год.

	3 семестр		4 семестр	
Модулі	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2	
Назва модуля	Музична мова як основа виконавської діяльності студента		Педагогічно-виконавське спрямування програмового матеріалу	
К-сть балів за модуль	189 балів		189 балів	
Заняття	1 – 7	8– 14	1 – 7	8 – 14
Лекційні				
Семінари				
Практичні	7	7	7	7
Назва начального модуля (практичне заняття)	Тема 1.1. Етапи роботи над музичним твором 1*14=14б. 10*14=140б. 154б.	Тема 1.2. Засоби виразності музичної мови 1*14=14б. 10*14=140б. 154б.	Тема 2.1. Формування творчого підходу до виконуваних творів 1*14=14б. 10*14=140б. 154б.	Тема 2.2. Художньо-звуковий задум композитора та шляхи його реалізації 1*14=14б. 10*14=140б. 154б.
Самостійна робота	5 б.	5 б.	5 б.	5 б.
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 25 б.		Модульна контрольна робота 25 б.	
Усього за період роботи	378б.			

ОРИЄНТОВНИЙ РЕПЕРТУАР ЕТЮДИ

Беркович І. Маленькі етюди: №№ 33- 40.
 Гедіке О. Тв. 32. 40 мелодійних етюдів для початківців: №№ 23., 29-32. Тв. 47.
 30 легких етюдів: №№ 10, 16, 18, 21, 26. Тв. 58. 25 легких п'єс: №№ 13,18, 20.
 Гнєсіна О. Маленькі етюди для починаючих. Зош. 4: №№ 31, 33.
 Григорян Г. Два етюда .
 Зірінг В. Тв. 36. Етюди: №№ 1, 2.
 Лак Т. Тв. 172. Етюди: №№ 5, 6, 8.
 Лемуан А. Тв. 37. Етюди: №№ 4, 5, 9, 11, 12, 15, 16, 20- 23, 35, 39.
 Лешгорн А. Тв. 65. Вибрані етюди для починаючих (за вибором).
 Майкапар С. Тв. 33. Мініатюри: Біля моря вночі.
 Черні К. Тв. 821. Етюди: №№ 5, 7, 24, 26, 33, 35. Вибрані фортепіанні етюди.
 Під. Ред. Г. Гермера. Ч. 1: № 17,18, 21- 23, 25, 26, 28, 30- 32, 34- 36, 38, 41- 43, 45, 46.

П'ЄСИ

Барток Б. Вибрані дитячі п'єси (за вибором). Дітям: Зош. 1: №№ 13- 15, Зош. 2: №№ 23, 26- 28 . Мікрокосмос. Зош. 2, 3 (за вибором).
 Бетховен Л. П'ять шотландських народних пісень (за вибором).
 Гайдн І. Дві п'єси: Фа мажор, Мі- бемоль мажор.
 Геворкян Ю. Альбом дитячих п'єс для фортепіано (за вибором).
 Гедіке О. Тв. 6. 20 маленьких п'єс для починаючих: №14.
 Гендель Г. Три менуета: Фа мажор, ре мінор.
 Глінка М. Полька, Почуття.
 Глієр Р. Тв. 43. Маленький марш.
 Гнєсіна О. П'єси- картини: № 4. Зі стрибалкою, № 9. Засяяло сонечко.
 Гречанінов О. Тв. 118. Східний наспів.
 Дваріонас Б. Маленька сюїта: Вальс соль мінор, Млин, Прелюдія.
 Живцов А. У печері. Анютини оченята. Вальс
 Кабалевський Д. Тв. 27. Токатина . Тв. 39. Клоуни.
 Кирвер К. Сонце сідає за море.
 Коломієць А. Козачок.

ПОЛІФОНІЧНІ ТВОРИ

Бах І. С. Нотний зошит Анни Магдалени Бах: Менует Соль мажор, Менует ре мінор, Волинка Ре мажор, Полонец соль мінор № 2.
 Бем Г. Менует.
 Бланжині Ф. Арієта.
 Беркович І. Поліфонічні п'єси.
 Гендель Г. Дві сарабанди: Фа мажор, ре мінор. Менует.
 Гольденвейзер О. Тв. 16. № 13 Фугета.
 Кореллі А. Сарабанда.

Кригер І. Менует.
 Лисенко М. Українська пісня.
 Павлюченко В. Фугета.
 Свиридов Г. Альбом п'єс для дітей: Колискова пісенька.
 Слонов Ю. П'єси для дітей: Прелюдія.
 Шишаков Ю. Канон.
 Щуровський Ю. Канон.
 Антюфеев Б. Пісенька.
 Арман А. Фугета До мажор.
 Бах І.Х. Алегрето.
 Бах Ф.Е. Менует.
 Ботяров Є. Канон.
 Гендель Г. Алеманда.
 Герштейн Г. Канон ля мінор.
 Гольденвейзер О. Тв. 15. Фугета № 13.
 Іванов- Радкевич М. Вісім поліфонічних двоголосних п'єс: №№ 3, 6.
 Карташов М. Щира розмова.
 Кірнбергер І. Менует Мі мажор.
 Кореллі А. Сарабанда мі мінор.
 Кребс І. Пасп'є, Менует.
 Кригер І. Сарабанда.
 Кунау І. Сарабанда.

ТВОРИ ВЕЛИКОЇ ФОРМИ

Беркович І. Школа гри на фортепіано: Сонатина Соль мажор.
 Бетховен Л. Сонатина Соль мажор, ч.1, 2.
 Благой Д. Альбом п'єс: Маленькі варіації соль мінор.
 Гедіке О. Тв. 36. Сонатина До мажор, Тв. 46. Тема з варіаціями.
 Діабеллі А. Сонатина Фа мажор.
 Жилінський А. Сонатина Соль мажор.
 Жупанович Л. Варіації на тему дитячої пісні.
 Кабалевський Д. Тв. 51. Варіації Фа мажор.
 Клементі М. Тв. 36. №1. Сонатина До мажор.
 Лукомський Л. Сонатина Ре мажор.
 Плейєль І. Сонатина Ре мажор.
 Раков М. Сонатина Ре мажор.
 Салютринська Т. Сонатина Соль мажор.
 Андре А. Тв. 34. Сонатина № 5 Фа мажор, ч. 1.
 Беркович І. Сонатина До мажор.
 Бетховен Л. Сонатина Фа мажор.
 Благой Д. Альбом п'єс: Маленькі варіації Ля мажор.
 Глієр Р. Тв.43. Рондо.
 Гнесіна О. Тема та шість маленьких варіацій Соль мажор.
 Діабеллі А. Тв. 151. Сонатина № 1: Рондо.
 Кабалевський Д. Тв. 27. Сонатина ля мінор.

Моцарт В. Сонатина соль мінор.
 Раков М. Сонатина До мажор.
 Рожавська Ю. Сонатина ч. 2.
 Сільванський М. Легкий концерт Соль мажор.
 Сорокін К. Тема з варіаціями ля мінор.
 Фоглер Г. Концерт До мажор.
 Чимароза Д. Сонатина ре мінор.

XI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. – М.: Музыка, 1978. - 287 с. (2 екзем. в бібліотеці Інституту мистецтв)
2. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки. – М.: Музыка, 1994. – 111 с. (8 екзем. в бібліотеці Інституту мистецтв.)
3. Барембойм Л.А. Путь к музицированию. 2-е изд. : Сов. композитор, 1973.- 270с. (1екзем. в бібліотеці Інституту мистецтв).
4. Голубовская Н. Искусство педализации Л.:Сов. композитор, 1985. – 96с. Посилання на електронний варіант: [http // elib.kubg. edu.ua./4872/](http://elib.kubg.edu.ua/4872/).
5. Либерман Е.Я. Работа над фортепианной техникой. – М.: Искусство, 1985.- 144с. Посилання на електронний варіант: [http: // elib.kubg.edu.ua./4871](http://elib.kubg.edu.ua/4871)

Додаткова література

1. Кременштейн Б. Л. Воспитание самостоятельности учащегося в классе специального фортепиано. – М.: Сов. композитор, 2003. – 120 с.
2. Курковский Г. В. Питання фортепіанного виконавства. Збірник статей. – К.: Муз. Україна, 1983. - 139 с.
3. Милич Б. О. Про формування і вдосконалення викладацької майстерності педагогів-піаністів. – К.: Муз. Україна, 1971. – 62 с.
4. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога – М.: Музыка, 1982. – 298 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
6. Мартинсен К. А. Индивидуальная фортепианная техника (на основе звукотворческой воли) \ Карл Адольф Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Г. М. Когана. – М.: Музыка. 1966. – 217 с.
7. Савшинский С. И. Работа пианиста над музыкальным произведением / Самарий Ильич Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 187 с.